

Do této kapitoly zařazujeme položky s kořeným *-e-* jerového původu (*děšť*, gen. sg. m. *deště*; *krev*). Další vývoj (úžení *é > í*) vedl k tomu, že dnes se tato změna z větší části reflektuje jako *e × í*, tedy stejně jako změna *ě (> ie) > í*, probíraná v předchozí kapitole.

- 111 a) *děšť* (1552) — mapa s. 201
 b) *deště* gen. sg. m. (ČJA 4, 34)
 c) *krev* (511)

- 1 M a) *dešť*
děšť
díšť
 b) *de-*
dě-
dí-
 c) *krev*
krív/krév

- 2 Mapa zachycuje územní rozložení nářečních variant slov *děšť* a *krev* se zaměřením na starší kvantitativní rozdíly ve střídnicích za starý *ь* v psl. slovech **dьžd'ь* a **krьvb* (pův. nom. sg. byl **kry*, později do nom. pronikl akuzativní tvar). Z těchto podob vznikly pravidelným vývojem (zánik a vokalizace jerů) podoby *dešť* a *krev*. Moravské podoby s dlouhou kořenou samohláskou (*děšť* – *krév*, z toho úžením *é > í* *dýšť* – *krýv*) patrně nevznikly v důsledku klasického náhradního dloužení (samotné *-e-* je výsledkem náhradního dloužení kořeného jeru za ztrátu jeru koncového) ani metatonii, ale vzhledem k tomu, že *e × é* (*y*) je v tomto případě česko-moravský protiklad, jedná se zřejmě o rozdíl velmi starý. Jako určité vysvětlení se nabízí původní znělý charakter koncové souhlásky (u slova *krev* v nepřímých pádech i současný), který snad mohl zdloužení kořenné samohlásky způsobit. (Nelze vyloučit, že podoba *krév* vznikla v důsledku novoakutové intonace na původním jeru podobně jako *drvo*, střm. gen. pl. *drьvb* > *drév* > *drív*; srov. Lamprecht, 1987, s. 146.) Pokud jde o podobu *děšť*, vyskytující se dubletně v Čechách, jde asi o nové dloužení, realizované až po ukončení změny *é > í*, nebo o přejímku ze spisovného jazyka. Na mapě nesledujeme novější kvantitativní rozdíly jako slezské krácení samohlásek (*děšť* > *dešť*, *krév* > *krev*) či střm. krácení *í > i* (*dýšť* > *dyšť*, *krýv* > *kryv*). U položky *děšť* zůstala nemapována i pravidelná obměna *šť × šč* a podoby se ztvrdlým koncovým *-t* (např. *dešť*, *dyšť*). Všechny tyto rozdíly jsou souhrnně sledovány v jiných kapitolách tohoto svazku.

U položky *krev* je na mapě zvláštní izoglosy pouze hranice podob *krev* a *krýv*, hranice ostatních variant východně od této izoglosy se téměř přesně kryjí s hranicemi variant výrazu *děšť* se starší dlouhou kořenou samohláskou (tj. *děšť* – *krév*; *dešť* – *krev*; *dýšť* – *krýv*; *dyšť* – *kryv*).

Podoby gen. sg. slova *děšť*, pokud jde o kvalitu či kvantitu kořenné samohlásky, se většinou shodují s podobami nom. sg., podoby s *-í-* mají jen poněkud menší rozsah: na pomezí areálů s dlouhým a krátkým vokálem se užívá dvojice *dýšť × deštěl-tu*. Pův. gen. zněl *dščě*, podoba s *-e-* je analogická. Na rozdíl od položky *děšť* se jednotlivé podoby gen. sg. u položky *krev* zcela od nominativu liší. Morfologická charakteristika této položky byla podána už v ČJA 4, 50; hláskoslovné charakteristice (různý vývoj pobočné slabiky) je věnována pozornost v jiné kapitole tohoto svazku (viz ČJA 5, 98).

Poznámka: psané *-y-*, *-ý-* v podobách *dýšť*, *dyšť* a *krýv*, *kryv* na mapě i v komentáři není etymologické, pouze pravopisné.

- 3 Hlavním problémem mapy je položka *děšť*. Téměř v celých Čechách (bez nejuvýchodnějšího okraje svč. nář.) a na Novoměstsku se užívají podoby s krátkou kořenou samohláskou, tedy zpravidla *dešť*, jen na sz., sev. a vých. okraji se jako dubletní objevuje i podoba *děšť* (obě jsou hodnoceny jako spisovné). Dále na Moravě převažují podoby se starší délkou (ve většině vm. nář. *děšť*, ve střm. nář. vyjma oblastí s pravidelným novějším krácením, na vých. okraji svč. nář. a na záp. okraji vm. nář. *dýšť*).

V gen. sg. položky *děšť* sledujeme jen kořenou samohlásku, morfologické rozdíly v zakončení jednotlivých podob zachycuje mapa ČJA 4, 50. Kořená samohláska se liší od nominativu (*e × y*, *y*) pouze na severním česko-moravském pomezí v oblasti mezi Vysokým Mýtem, Zábřehem, Boskovicemi a Novým Městem na Moravě a dále na jz. Moravě mezi Slavonicemi, Jihlavou, Třebíčí a Znojmem.

Hranice mezi podobami *krev* a *krýv* probíhá většinou poněkud východněji než hranice *dešť × dýšť*. Na severu je totožná se starou česko-moravskou hranicí, u Nového Města na Moravě se od ní odchyluje vých. směrem, takže jz. cíp Moravy má kořenou samohlásku krátkou.